

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

ПОНЯТТЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ЯК ОСНОВНОЇ КАТЕГОРІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

CONCEPT OF QUALITY OF LIFE AS THE MAIN CATEGORY OF PUBLIC ADMINISTRATION

УДК 351.84 : 304

Андрющенко О.Б.

к.держ.упр.,
доцент кафедри маркетингу та
торговельного підприємництва
Харківський торговельно-економічний
інститут
Київського національного торговельно-
економічного університету

У статті розглянуто сутність та основні характеристики поняття «якість життя». Досліджено особливості поняття «якість життя» в сучасних умовах, проаналізовано наявні підходи до його визначення. Визначено, що якість життя – це комплексне поняття, що має складну інтегральну структуру. Основні складові елементи поняття якості життя – це об'єктивний та суб'єктивний компоненти.

Ключові слова: якість життя, компоненти, задоволеність життям, структура поняття «якість життя», якість діяльності, якість населення, рівень щастя.

В статье рассмотрены сущность и основные характеристики понятия «качество жизни». Исследованы особенности понятия «качество жизни» в современных условиях, проанализированы существующие подходы к его определению. Определено, что качество жизни – это комплексное понятие, которое имеет сложную интегральную

структуру. Основные составляющие элементы понятия качества жизни – это объективный и субъективный компоненты.

Ключевые слова: качество жизни, компоненты, удовлетворенность жизнью, структура понятия «качество жизни», качество деятельности, качество населения, уровень счастья.

The article discusses the nature and main characteristics of the concept of "quality of life". The features of the concept of "quality of life" in modern conditions are investigated; existing approaches to the definition of this concept are analyzed. It is established that the quality of life is a complex concept that has a complex integral structure. The main elements that make up the concept of "quality of life" are objective and subjective components.

Key words: quality of life, components, satisfaction with life, structure of the concept "quality of life", quality of activity, quality of the population, level of happiness.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується низкою домінуючих тенденцій, серед яких слід назвати становлення четвертої промислової революції, діджиталізацію економічних систем, посилення урбанізації, старіння населення економічно розвинених країн, зростання кількості населення у країнах, що розвиваються, кліматичні зміни. Зазначені тенденції актуалізують проблеми виживання для окремих країн та забезпечення якісного розвитку на індивідуальному рівні. Під час переходу до нової ери розвитку інформаційного суспільства істотно підвищується значення людського капіталу, який складає основу конкурентоспроможності країни, що актуалізує задачі системи державного управління із забезпечення якості життя населення. Творча праця як необхідна умова розвитку економіки знань, високий рівень довіри, що визначає рівень соціального капіталу, неможливі без забезпечення мінімально необхідного рівня життєвих стандартів у рамках державного механізму управління якістю життя населення.

Якість життя є однією з найважливіших соціально-економічних категорій. Вихідні представлення про рівень добробуту як визначений стандарт життя формувалися вже в роботах Аристотеля. На початкових етапах дослідження якіс-

ної цілісності життя суспільства поняття «якість життя» підмінялось іншими категоріями, такими як «спосіб життя», «рівень життя», «стиль життя». Сьогодні тільки таких характеристик життя суспільства вже недостатньо. Виникає потреба усвідомлення якісної цілісності життя суспільства, оцінювання того, наскільки її стан відповідає якісним критеріям. Для сучасної людини велике значення має не тільки певний рівень добробуту, але й якісний стан природного середовища проживання, стан здоров'я, наявність вільного часу, духовно орієнтоване життя [1]. Якість життя людства, як і окремої людини, має місце тоді, коли складові життя та їх взаємозв'язки досягають певного рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорії «спосіб життя», «стиль життя», «рівень життя» узагальнюють ті чи інші якісні та кількісні сторони життя людей. Інтегральне, цілісне вираження якісних сторін життя концентрується в категорії «якість життя». У зв'язку з цим очевидно, що якість життя має складну структуру, розглядати її слід з точки зору системного підходу, у взаємозв'язку всіх її складових.

Якість життя є складною структурою взаємозв'язків її складових, таких як якість природного середовища, якість здоров'я популяції, якість освіти, що передбачає необхідність

виявлення нових підходів до створення системи управління якістю життя, використання методів оцінювання їх ефективності, що відображено в роботах [1–7].

Аналіз та систематизація зазначених підходів до визначення якості життя дають змогу розглянути це поняття з трьох сторін:

- умови життєдіяльності;
- значимість життя;
- самооцінка життєдіяльності.

Постановка завдання. Аналогічного висновку про необхідність оцінювання якості життя з трьох різних точок зору можна дійти, якщо застосувати до життя визначення якості, встановлене стандартом [1]. У цьому разі якість життя – це ступінь, з яким сукупність власних характеристик відповідає вимогам. При цьому слід мати на увазі як потреби людини, так і потреби суспільства, що складається з людей – попередників, сучасників та нащадків конкретної людини. Зазвичай у всіх вимоги до життя різні. Крім того, якість життя визначається потребами природи, частиною якої є життя, закони якої обов'язково на це життя поширюються. Отже, метою дослідження є комплексне визначення терміна «якість життя».

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «якість життя» з'явився в середині 1950-х рр., коли стало зрозуміло, що категорія «рівень життя» не відображає всебічно добробут населення [2]. Річ в тім, що викликане стійким економічним розвитком зростання матеріального добробуту населення вплинуло на появу одночасно низки нових небажаних явищ, таких як погіршення екологічної обстановки та посилення соціальної напруженості. Склалася досить стійка думка про те, що економічне зростання не може служити єдиним мірилом прогресу й добробуту, необхідно також забезпечити створення гарного соціального та екологічного середовища [3].

Спочатку поняття якості життя мало досить абстрактну форму, засновану головним чином на необхідності доповнення матеріального добробуту оцінками стану економічної безпеки та негативного впливу навколишнього середовища. Під час подальших досліджень з'явилося кілька систем оцінювання якості: від дуже широких, що включають практично всі складові уявлень сучасної людини про систему життєвих цінностей (гуманізація суспільства, екологія, демографічна ситуація, можливість самореалізації, мирне співіснування, моральне здоров'я суспільства, можливість отримання освіти тощо), до суттєво вузьких, що ґрунтуються перш за все на рівні матеріального добробуту населення. Останні дослідження дають підставу вважати, що економічна категорія «якість життя населення» може бути визначена як оцінка сукупності характеристик умов життя населення, що сформувалася в масовій свідомості [4].

Поняття «якість життя» трактується як інтегральне комплексне явище, що включає систему компонентів, що характеризують населення й умови його життєдіяльності, які враховують територіальні відмінності якості життя населення на макро-, мезо- та мікрорівнях, а також суб'єктивне ставлення людей до різних аспектів свого життя. Якість життя, будучи оціночною категорією, характеризує рівень розвитку різних умов та процесів життєдіяльності індивіда або будь-якої, зокрема територіальної, спільності людей. До основних складових якості життя зазвичай відносять соціальний та духовний розвиток, фізичне й психічне здоров'я людей, рівень їх життя.

При цьому поняття «якість життя» по-різному визначається вченими та експертами. Так, Д.С. Львів визначає якість життя як «ступінь відповідності рівня життя (умови існування людини) людським потребам» [5, с. 3].

Якість життя – ступінь відповідності умов та рівня життя науково обґрунтованим нормативам або певним стандартам [6]. Під якістю життя розуміють також задоволеність населення життям з точки зору широкого набору потреб та інтересів [7].

Б.В. Бойцов, Ю.В. Крянєв і М.А. Кузнєцов вважають, що якість життя – це інтегральна якісна характеристика життя людей, яка розкриває по відношенню до суспільства загалом критерії його життєдіяльності, умови життєзабезпечення, а також умови життєздатності суспільства як цілісного соціального організму [3].

В.В. Бабінцев, А.М. Гармашев та Г.І. Ушамірська виділяють кілька підходів до визначення якості життя:

1) суб'єктивістський підхід – ступінь комфортності людини, як внутрішньо особистісний, так і в рамках макро- і мікросоціуму;

2) об'єктивістсько-споживацький підхід – наявність можливостей реалізації потреб суб'єктів в рамках того чи іншого соціального простору;

3) кількісно-споживацький підхід – комплексна характеристика задоволення матеріальних та культурних потреб людей, що склалися в умовах життєдіяльності та вільного розвитку окремої людини й суспільства загалом;

4) аксіологічний підхід – сукупність життєвих цінностей, що характеризують структуру потреб та умов існування людини, задоволеність людей життям, соціальними відносинами та навколишнім середовищем;

5) кількісно-об'єктивістський/комплексний підхід – комплекс характеристик життєдіяльності індивіда, що обумовлюють її оптимальне протікання в конкретний час, в певних умовах, а також забезпечують адекватність параметрів життя видам діяльності потреб людини;

6) синтетичний/кількісно-суб'єктивістський підхід – ступінь комфортності громадського та

природного середовища, життєдіяльності людини й рівня добробуту, соціально-духовного та фізичного здоров'я;

7) суб'єктивно-соціально-динамічний підхід – задоволеність населення сприятливою динамікою соціально-економічних змін;

8) реляційністський підхід – індивідуальне співвідношення свого положення в житті суспільства в контексті культури та системи цінностей цього суспільства та цілей цього індивідуума, його планів, можливостей та ступеня загального безладу [5].

Якість життя тісно пов'язана із задоволеністю життєдіяльністю загалом або її елементами зокрема, такими як умови життя, середовище життя, рівень реалізації інтересів та потреб, здійснення життєвих планів, тому має бути адекватною мінімальним соціальним стандартам, ресурсним можливостям суспільства, відповідним нормам, звичаям, традиціям, конкретному часу і місцю, соціальній системі. Якість життя має двоїстий суб'єктивно-об'єктивний характер, відбиваючи як об'єктивний стан умов та процесів життєдіяльності, так і оцінювання самого населення.

Якість життя має складну структуру, що включає такі три великі блоки, які комплексні за своїм змістом: якість населення, якість середовища життя, якість діяльності, а також має характеризувати саме населення, середовище, в якому проживають, працюють, відпочивають люди, та діяльність, якою вони займаються (рис. 1) [7].

Поняття «якість життя» перетинається з поняттям «життєві стандарти», прийнятому в зарубіжній системі аналізу й оцінки. Також воно має відношення до поняття людського капіталу.

Життєвий стандарт – це поняття в західній традиції, що характеризує такий обсяг та структуру споживання товарів і послуг, які «середні» представники цієї соціальної групи приймають як орієнтир (норматив) споживання (включаючи витрати на житло, транспорт, медицину, освіту). В українській традиції під стандартами розуміється той мінімальний обсяг споживчих благ (послуг), яке

суспільство (держава) гарантує кожному його члену, що виражається в показниках споживчого кошика та мінімальних трудових і соціальних виплатах.

Життєвий стандарт (англ. “life standard”) – нормативний або бажаний рівень споживання товарів та послуг у цьому суспільстві, що відрізняється від фактичного рівня споживання. Щодо людського капіталу, то його накопичення характеризує стан здоров'я населення, його освітній, професійний та культурний рівні з економічної точки зору, тобто з позиції здібностей населення до відтворення суспільного капіталу (включаючи відтворення самого працівника як економічного суб'єкта).

Взаємозв'язок якості життя та людського капіталу відображено на рис. 2.

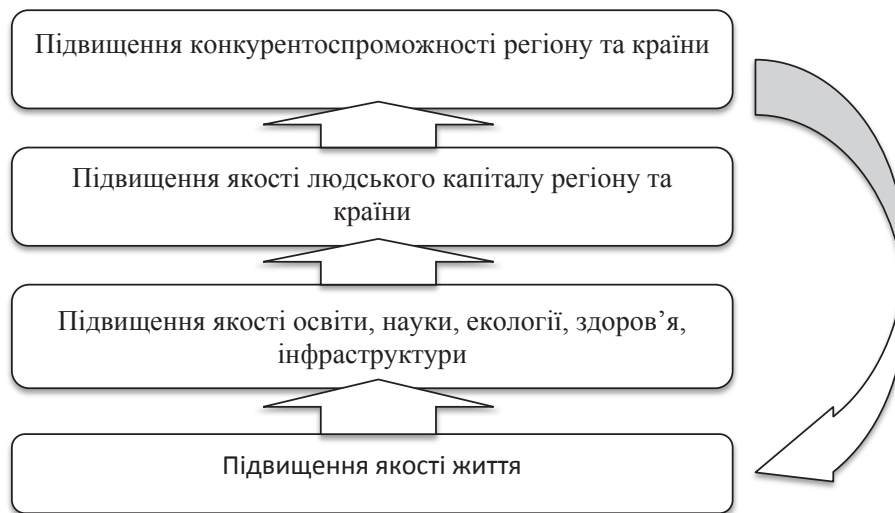
Суб'єктивна складова якості життя визначається задоволеністю, яка повинна сприйматись як рівень щастя.

Економічна теорія щастя (англ. “economics of happiness”) – один з нових напрямів сучасних досліджень, який базується на концепції обмеженої раціональності, запропонованої нобелівським лауреатом Г. Саймоном. У центрі уваги перебувають суб'єктивні уявлення особистості про задоволеність своїм життям як економічний феномен. Крім того, ця теорія розглядає те, які економічні чинники та якою мірою визначають людське щастя, як щастя людини залежить від рівня економічного розвитку країни, які економічні параметри відображають рівень щастя суспільства загалом, як відчуття людиною власного щастя впливає на результативність її економічної діяльності, якими є міри відповідальності за щастя самої особистості та держави [9].

Економічна теорія щастя використовує ординалістський (порядковий) підхід, який базується на моделі упорядкування суб'єктивних оцінок, розробленої у 1975 р. Р. Маккелві та У. Завоїна. Відповідно до моделі індивіди повинні вказати на шкалі порядковий номер свого рівня щастя. Об'єктивність досліджень на базі такої моделі

Рис. 1. Структура якості життя [7]

Рис. 2. Схема впливу підвищення якості життя на якість людського капіталу, конкурентоспроможність регіону та країни [8]

залежить від виконання передумови про те, що всі індивіди мають схожі уявлення, по-перше, про саме щастя, по-друге, про спосіб приписувати суб'єктивними оцінками власного емоціонального стану відповідний порядковий номер. Незважаючи на всі обмеження цього методу, на базі моделі упорядкування суб'єктивних оцінок були отримані цікаві результати, які дають уявлення про статистичний розподіл щасливих людей в тій чи іншій країні, а також про те, від яких чинників, зокрема економічних, залежить емоційне благополуччя.

У 2005 р. американські психологи С. Любомирські, Е. Дінер і Л. Кінг опублікували результати свого дослідження: щасливі люди досягають більшого успіху в житті, ніж нещасливі. Цей висновок має безпосереднє відношення до економічної та професійної діяльності особистості. Щаслива людина отримує більш істотну вигоду від своєї роботи з низки причин. Вона схильна до творчих ідей, менше втомлюється, а її ентузіазм приносить більший дохід, від величини якого залежить також її щастя. Таким чином, П. Пудхаві підкреслює: «Щастя – це не просто результат успіху, очевидний також чіткий зворотний взаємозв'язок, який полягає в тому, що більший успіх у житті – результат щастя» [10]. Отже, чим більше в кожній країні щасливих людей, тим вище їх сукупна економічна результативність, тим багатше суспільство. Крім того, щастю притаманний позитивний зовнішній ефект: щаслива людина підвищує емоційну задоволеність інших людей, не знижуючи власного рівня щастя.

Забезпечення задоволеності життям в деяких країнах є завданням державного управління. Таким чином, держава регулює не тільки об'єктивну складову якості життя, нормуючи та забезпечуючи життєві стандарти заданого рівня, але й формує набір стимулів для забезпечення суб'єктивної задоволеності.

Так, спробу реалізувати цю роль частково являє собою концепція національного щастя буддистського королівства Бутан. Вона націлена на підтримку сталого соціально-економічного розвитку, збереження культурних цінностей, турботу про навколишнє середовище. Практична реалізація цієї концепції передбачає, зокрема, заборону низки телевізійних каналів (трансляють бойові поєдинки або музичні кліпи), реклами (формує завищені споживчі очікування) та пластикових одноразових стаканчиків (збільшують сміття).

Альтернативним підходом до впливу на суб'єктивну задоволеність, позбавленим прямого диктату та заборонних заходів, є концепція поведінкової економічної теорії Лібертаріанського патерналізму, яка стала особливо популярною на Заході на початку ХХІ ст. За цього підходу держава повинна впливати на переваги людей та їх поведінкові стереотипи, не знижуючи рівень економічної свободи. Оскільки люди не завжди приймають коректні рішення, сама можливість вибору, тобто економічна свобода, приводить до зростання емоційної задоволеності жителів західних країн. У лютому 2010 р. у своїй передвиборчій промові прем'єр-міністр Великобританії Д. Камерон заявив, що в разі обрання його на пост він зробить Лібертаріанський патерналізм одним з пріоритетів своєї політики, націленої на щастя людей [10].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, якість життя може бути представлена як комплексне поняття, що об'єднує життєві стандарти, метою яких є задоволення потреб особистості та забезпечення її продуктивної життєдіяльності в заданих умовах, та суб'єктивне благополуччя (задоволеність), що відбиває ставлення особистості до життя та майбутнього (рис. 3). Якість життя є складовою формування людського

Рис. 3. Якість життя: базові компоненти

Джерело: запропоновано автором

капіталу як одного з домінуючих чинників забезпечення конкурентоспроможності, тому його вдосконалення є однією зі стратегічних цілей системи державного управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Экономический анализ системы управления качеством жизни: монография / О.И. Бетин, Б.И. Герасимов, В.В. Дробышева, Л.И. Федорова, В.В. Худеева. Тамбов: изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. 148 с.
2. Юрин В.В. Стратегическая цель – улучшение качества жизни. *Стандарты и качество*. 2003. № 12.
3. Бойцов Б.В., Крянев Ю.В., Кузнецов М.А. Системная целостность качества жизни. *Стандарты и качество*. 1999. № 5.
4. Рыночная экономика: 200 терминов / под общ. ред. Г.Я. Кипермана. Москва: Политиздат, 1991. 224 с.
5. Политэкономия (история экономических учений, экономическая теория, мировая экономика): учебник для вузов / под ред. Д.В. Валового. Москва: ЗАО «Бизнес-школа»; «Интел-синтез», 1999. 400 с.
6. Удотова Л.Ф. Социальная статистика. Киев: КНЕУ, 2002. 240 с.
7. Ефимова М.Р., Бычкова С.Г. Социальная статистика. Москва: Финансы и статистика, 2003. 462 с.
8. Бабинцев В.В., Гармашев А.М., Ушамирская Г.И. Стратегия устойчивого развития региона и улучшение качества жизни населения. *Стандарты и качество*. 2003. № 2.
9. Гаврилова Т.В. Территориальная дифференциация качества жизни населения Ставропольского края: автореф. дисс. ... канд. геогр. наук: спец. 25.00.24 «Экономическая, социальная и политическая география». Ставрополь, 2005 18 с.
10. Спиридонов С.П. Понятие уровня жизни населения. *Институциональные индикаторы качества жизни*. URL: <http://www.simpleeconomic.ru/silems-337-3.html>.